

Grensoverschrijdende forensisch odontologische activiteiten

E.W. Free, tandarts,
forensisch odontoloog,
vast beëdigd
gerechtelijk deskundige

Samenvatting. In het Nederlandse stroomgebied van de Rijn worden van tijd tot tijd stoffelijke overschotten aangetroffen. Na identificatie blijkt dikwijls dat de stoffelijke resten over aanzienlijke afstanden door het rivierwater zijn meegevoerd. Vaak zullen 'waterlijken' uit Duitsland afkomstig blijken te zijn, waardoor de identificatieprocedure een grensoverschrijdend karakter krijgt. Voor een beter begrip is enige kennis van de kenmerken van de Rijn en de aftakkende wateren gewenst.

FREE EW. Grensoverschrijdende forensisch odontologische activiteiten. Ned Tijdschr Tandheelkd 1995; 102: 233-5.

Trefwoord: Forensische odontologie

Datum van acceptatie: 29 april 1995.

Adres: E.W. Free,
A. Lamerslaan 2, 6816 PT Arnhem.

1 Inleiding

Gedurende de afgelopen twintig jaren is gebits- en mondonderzoek uitgevoerd op een groot aantal stoffelijk overschotten, die in of langs het water van de Nederlandse Boven-Rijn en de daaruit aftakkende wateren, in de regio rond Arnhem en Nijmegen, werden aangetroffen.

Het doel van ieder onderzoek is steeds het vaststellen van de identiteit van het stoffelijk overschot. Het zal geen verwondering wekken dat, naarmate de slachtoffers dichterbij de grens tussen Duitsland en Nederland worden aangetroffen, de waarschijnlijkheid toeneemt dat de stoffelijke resten uit Duitsland afkomstig zijn. Deze waarschijnlijkheid wordt overigens bevestigd door de uitkomsten van de identiteitsonderzoeken.

In dit artikel wordt de toch wel typische problematiek rond 'waterlijken' in het algemeen en de grensoverschrijdende 'waterlijken' in het bijzonder besproken.

2 De Rijn

De Rijn wordt aangemerkt als de drukst bevaren rivier ter wereld. In het Nederlandse Lobith worden jaarlijks meer dan 200.000 schepen geteld. Bij Lobith komt de Rijn ons land binnen, althans zo staat het in de schoolboeken. Wie echter de moeite neemt om de kaart van Nederland goed te bestuderen, zal tot de ontdekking komen dat vanaf het plaatsje Spijk de rechteroever reeds Nederlands grondgebied is en dat de linkeroever eerst bij Millingen Nederlands wordt. Tussen Spijk en Millingen is de Rijn derhalve over een afstand van circa zeven kilometer grensrivier.

Per seconde stroomt er bij een stroomsnelheid van 4-5 kilometer per uur gemiddeld 2,5 miljoen liter water ons land binnen. In droge jaren kan de watertoevoer zakken tot 60.000 liter per seconde en in natte jaren kan het oplopen tot meer dan tien miljoen liter per seconde. Het rivierwater komt echter niet alleen; het voert tevens een aanzienlijke hoeveelheid afvalstoffen en andere zaken mee.¹

Stroomafwaarts van Millingen splitst de Rijn zich in Waal en Pannerdens Kanaal. Ongeveer twee derde van het Rijnwater stroomt de Waal in en het leeuwedeel van de scheepvaart kiest zijn weg over de Waal. Het Pannerdens Kanaal verloopt in noordelijke richting en splitst zich bij Westervoort in Nederrijn en IJssel. Het programma van de stuw in de Nederrijn te Driel bepaalt de hoeveelheid water, die respectievelijk in de IJssel en in de Nederrijn terechtkomt. Bij gesloten stuw zal vrijwel 100% van het wateraanbod in de IJssel terechtkomen, terwijl er dan op de Nederrijn vrijwel geen stroom is. Anders gezegd: de stuw te Driel kan als kraan worden

gebruikt; door deze verder of minder ver open te draaien kan de waterstand op de IJssel worden gereguleerd.

3 'Waterlijken'

Het begrip 'waterlijk' is in dit artikel met opzet tussen aanhangstekens geplaatst. De reden hiervoor is gelegen in het feit dat het woord niet voorkomt in het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal van Van Dale. Wellicht kan 'waterlijk' het beste worden gedefinieerd als een stoffelijk overschot dat zich gedurende korte of langere tijd in het water heeft bevonden.²

Na het aantreffen van een 'waterlijk' zal er steeds een politieonderzoek plaatsvinden omdat een niet-natuurlijke doodsoorzaak het meest voor de hand ligt, en tevens omdat in het beginstadium van het onderzoek een misdrijf niet kan worden uitgesloten. Vaak zal dan ook de officier van justitie, in wiens opdracht het politieonderzoek wordt verricht, het uitvoeren van een gerechtelijke sectie gelasten om de doodsoorzaak vast te stellen en een misdrijf al of niet te kunnen uitsluiten. Indien mogelijk is het altijd van belang de omgeving van de plaats van aantreffen zorgvuldig te onderzoeken op voorwerpen die verband zouden kunnen houden met of afkomstig zouden kunnen zijn van de dode. Hierbij dient ook gedacht te worden aan post mortem uitgevallen gebitselementen of gebitsprothesen.

Vooraf in of langs stromend water is de kans uiterst klein dat de plaats van aantreffen tevens de plaats van overlijden zal zijn; het lijk kan immers via het water reeds een lange weg hebben afgelegd.

In vrijwel alle gevallen zal het aangetroffen stoffelijk overschot in de categorie 'onbekende lijken' vallen, terwijl er in vele gevallen sprake zal zijn van onherkenbaarheid, deels ten gevolge van de staat van ontbinding, deels ten gevolge van postmortale mutilatie door het aandrijven tegen schepen en andere voorwerpen die zich in het water bevinden. Ook het herhaaldelijk beroeren van de bodem draagt, vooral op stromend water, dikwijls bij tot onherkenbaarheid. Ernstige verminkingen blijken vaak veroorzaakt te zijn door aanraking met draaiende scheepsschroeven. Uit de praktijk zijn gevallen bekend van lijken die naakt of bijna naakt worden aangetroffen. De onderzoekende instantie kan hierdoor op een dwaalspoor worden gebracht, terwijl later blijkt dat de kleding door scheepsschroeven van het lichaam werd verwijderd.

4 Identificatie

Niet in de laatste plaats zal het politieonderzoek gericht zijn op de vaststelling van de identiteit van de onbekende overle-

Afb. 1. In matige staat van ontbinding verkerend 'waterlijk'. Drijvende aangetroffen in de Waal te Nijmegen. Afkomstig uit Duisburg (Duitsland). Let op de goede toegankelijkheid van de mondholte.

Afb. 2. In vergaande staat van ontbinding verkerend 'waterlijk'. Vermoedelijk scheepsschroefschade. Aangetroffen 'tussen de kribben' bij Millingen. Afkomstig uit Düsseldorf (Duitsland). Let op de afwezigheid van de – waarschijnlijk postmortaal verloren – gebitselementen in het bovenfront.

dene. De dood van iemand is een ingrijpend gebeuren, bovendien is het een rechtsfeit waaraan rechtsgevolgen zijn verbonden die intreden zodra de dood is vastgesteld. Om enkele voorbeelden van rechtsgevolgen te noemen: erfgenamen volgen op in rechten, een huwelijk eindigt, een levensverzekering wordt opeisbaar, in geval van misdrijf kan een verdachte worden vervolgd.

Terecht wordt derhalve aan het vaststellen van de identiteit van een onbekende een zeer hoge prioriteit toegekend.³ De ervaring heeft geleerd dat de politie in eerste instantie zal trachten de identiteit van een onbekende vast te stellen met behulp van middelen en methoden die zij in eigen huis heeft, alvorens een beroep te doen op externe deskundigheid, waartoe de forensische odontologie behoort.

Afhankelijk van de mate van herkenbaarheid en de staat van ontbinding van het aangetroffen stoffelijk overschot zal voor een bepaalde methode worden gekozen om tot identificatie te komen, waarbij zowel aan de dactyloscopische als aan de odontologische methode veel waarde wordt toegekend. In vele gevallen zal voor een combinatie van methoden worden gekozen.

Bij het aantreffen van een onbekend stoffelijk overschot dient men ervan uit te gaan dat elders iemand vermist wordt of verdwenen is. Er zal dan ook getracht worden via de, door de politie bijgehouden, registers van vermiste personen aansluiting te zoeken om de identiteit van de onbekende te kunnen vaststellen. Vaak zullen de registers niet die specifieke gegevens bevatten die men dringend nodig heeft – men denke hierbij aan dactyloscopische of odontologische gegevens – zodat alsnog nader onderzoek nodig is. Soms is de vermiste nog niet in het register opgenomen, omdat de vermissing of verdwijning nog niet werd bemerkt en dientengevolge niet

werd gemeld. In geval van misdrijf kan een verdwijning zelfs doelbewust onopgemerkt blijven.

Het is geen uitzondering dat de fase van een onderzoek waarin antemortale gegevens moeten worden verzameld, bijzonder tijdrovend kan zijn, vooral indien er sprake is van grensoverschrijdend onderzoek.

5 Grensoverschrijdend onderzoek

Een lijk in het water gaat drijven zodra het soortelijk gewicht geringer is dan dat van water. Dit doet zich voor, indien postmortale gasvorming plaatsvindt. Het al dan niet drijven en het tijdstip waarop een lijk gaat drijven worden sterk bepaald door uitwendige omstandigheden, zoals de watertemperatuur en de mate van (bacteriële) verontreiniging van het water. Ook door de beweging van het water kan een lijk aan de oppervlakte worden gebracht. Hoewel de gebeurtenissen niet voorspelbaar zijn, kan in het algemeen gesteld worden dat een lijk na verloop van enkele etmalen kan gaan drijven en drijvende kan blijven. Wellicht kan uit het voorgaande worden verklaard dat vele stoffelijke overschotten, afkomstig uit de dichtbevolkte conglomeraties langs de Duitse Niederrhein, eerst na het passeren van de Nederlandse grens aan de wateroppervlakte komen, vervolgens worden gesignaleerd en aansluitend worden geborgen.

'Waterlijken' worden niet uitsluitend in drijvende toestand in de rivier aangetroffen, vaak worden ze ook gevonden nadat ze aangespoeld zijn tussen de kribben of in de uiterwaarden van de rivier, waar zij achterblijven nadat het water zich na een hoge rivierwaterstand heeft teruggetrokken (afb. 1 en 2).

Voor het verkrijgen van antemortale gegevens van vermis-

ten uit Duitsland staat een formele weg open, die voert via de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) en het Nederlandse bureau van Interpol. Uit de praktijk is gebleken dat dit vaak een lange weg is, terwijl het onderzoek meer gebaat is bij een zo groot mogelijke snelheid.

In de regio Arnhem-Nijmegen van het Nederlandse rivierengebied is dan ook reeds jaren geleden gekozen voor een direct contact met de politie in het Duitse Emmerich. Na een aarzelend begin is in de loop van de tijd een hechte samenwerking ontstaan.

De bij een onderzoek betrokkenen aan weerszijden van de grens kennen elkaar meestal persoonlijk en weten over en weer goed wat er van hen wordt verwacht. Ook de regiovorming van de Nederlandse politie sinds 1 april 1994 heeft posi-

tief bijgedragen tot het verkorten van verschillende procedures.

Op dit ogenblik kan worden gesteld dat ongeveer 90% van de identiteitsonderzoeken van uit Duitsland afkomstige slachtoffers, die in Nederland werden geborgen, binnen drie weken met positief resultaat wordt afgesloten.

Literatuur

- 1 Willems J. Groot Rijnboek. Bussum: Unieboek BV, 1977.
- 2 Zeldenrust J. Forensische pathologie. Houten: Stafleu's Wetenschappelijke Uitgeversmaatschappij, 1977.
- 3 Lent JJ van. Naslagwerk Politie en Lijken. Regiopolitie Amsterdam-Amstelland, District 4, Wijkteam 's-Gravesandeplein, 1994.

Summary

FORENSIC ODONTOLOGY BEYOND THE FRONTIER

Key word: Forensic odontology

During the past twenty years the author has examined a large number of human bodies, recovered from the Dutch rivers in the area Arnhem-Nijmegen. The aim of the examinations was to identify the bodies by means of the human dentition. Attention is drawn to the typical characteristics, attached to human bodies recovered from floating waterways in general and to human bodies originating from the neighbouring country Germany and being recovered in the Netherlands in particular.